

Suvremeni trenutak u metodici nastave živih jezika čini se da je, unatoč dojmu prividne bujnosti i bogatstva, u stvari trenutak dezorijentacije. U svijetu se svakodnevno rađa mnoštvo novih ideja i novih pristupa problemu učenja stranog jezika, no oni se tek vrlo rijetko i iznimno usuđuju nazvati *novim metodama* zbog svijesti da ne pružaju novu i cjelovitu platformu za rješavanje problema. Ti novi pristupi obično se zasnivaju na otkriću jedne istine, jednog vida funkcioniranja jezika u čovjeku (i čovjeka u jeziku), na jednom obično dobro uočenom rješenju, koje unosi svježinu novine u naše učionice. Većina tih ideja dolazi nam od talentiranih praktičara, te nosi pečat okušanog i iz prakse izniklog postupka. Takve novine, budući da su dobro razrađene i pripremljene za rad u razredu, vrlo rado prihvaćaju nastavnici-praktičari, to više što ne donose ništa revolucionarno i ne zahtijevaju korjenite promjene u dosadašnjoj praksi. Tako npr. ideja a tihom učenju, »the silent way«, zahvaća jedan dio istine o ulasku jezika u čovjeka, polemizirajući sa široko korištenom praksom da se govorni uzorak prenametljivo nameće učeniku, koji se stoga nađe u psihološkom položaju obrane, bijega, oglušivanja i maskiranja tog prejakog stimulusa. Ovdje je taj stimulus sveden na minimum time što nastavnik izgovara govorni uzorak *samo jedanput*, čime uvelike motivira učenika na pažnju i izoštrava njegovu percepciju. — Ova, kao i druge danas vladajuće metode (ili, bolje rečeno, *krhotine metoda*, ili pomodni postupci u metodologiji nastave živih jezika) imaju jedan zajednički i ne mali nedostatak, a taj je: nepostojanje sigurne teoretske podloge. Razlog tome moramo tražiti u činjenici da se začudno i nedopustivo malo znade o mehanizmu usvajanja stranog govora, pa i govora uopće (npr. govora malog djeteta), te što još uvijek nije na zadovoljavajući način definirana njegova geneza i karakter. U takvoj situaciji u praksi se sve više »riječju i djelom« zastupa ideja da se od svake metode preuzme »ono što je najbolje«, kao da je u ovoj materiji posebno lako razlikovati dobro od lošega, te kao da smo ovdje obdareni nepogrešivim njuhom za to. Dosadašnja praksa i stupanj zrelosti od kojeg se naša spoznaja problema vinula očevidno opovrgavaju tu mogućnost intuiranja. Taj stav, unatoč tome što je obojen beskrajno dobrom voljom da se odabere i napravi »ono najbolje«, jasno ukazuje na *nepostojanje koncepcije*.

Kad se nalazimo na planu koncepcije, mislim da je došao pravi čas za pokušaj *metodološke* distinkcije između jezika i govora, postupak koji je na teoretskom nivou proveo već Ferdinand de Saussure prije više od pola stoljeća. Njegovo razlikovanje *jezika* (kao sistema znakova) i *govora* (kao praktične realizaciju tog sistema) nije dosad imalo ni izdaleka dovoljan i adekvatan utjecaj na metodologiju učenja stranog jezika. Zahtjev za metodološkim razlikovanjem unutar tog fizički nedjeljivog ljudskog fenomena zasnivamo na činjenici da jezik i govor nisu istovremeni ni u svojoj genezi (tu govor prethodi jeziku u život jedinke) te da oni zahtijevaju različit tip kontrole: za govor je karakteristična *senzorička* kontrola, a za jezik *cerebralna*. Oni, konačno, i u momentu svoje *destrukcije* pokazuju jasne znakove dvojnosti, kao što nam saopćava

¹ Predavanje održano u emisiji Školskog radija 13. 11. 1975.

R. Jacobson u raspravi o tipologiji afazičnih oboljenja.² U svakom slučaju, poticaji za govor ili *govorno raspoloženje* postoje apsolutno, neovisno o tome imamo li sistem znakova koji zovemo jezikom, kao i o tome imamo li što da saopćimo preko tog sistema. To govorno raspoloženje primjećujemo kod malog djeteta prije nego što je ono počelo učiti jezični kôd dane sredine, a očito je i kod odraslih u primjerima manijakalnog govorenja (»mlaćenja prazne slame«) kao izraz želje da se govori, a ne potrebe da se bilo što suvislo saopći.

Nabacit ćemo, iako sasvim nesistematski, neke od osnovnih razlika između fenomena govora i njegova usvajanja s jedne strane te fenomena usvajanja jezika s druge strane. Tempo spoznavanja jezičnog sistema i tempo usvajanja govornih navika ne poklapaju se i nisu sumjerljivi. Vrijeme koje je dovoljno za jasno percipiranje nekog predloška na nivou jezika ne mora biti dovoljno za usvajanje istog predloška na nivou govora (a vrijedi, dakako, i obratno). Uzmimo primjer *antonima*, koji, zbog krajnje jednostavnosti pojmovnog razlikovanja, predstavljaju neobično lak zadatak na planu jezičnog percipiranja. Ako istu lakoću usvajanja očekujemo i na planu govora, upadamo u veliku metodološku grešku: istodobno naučene antonime *toplo* i *hladno* skloni smo da brkamo u vremenu govora na isti onaj način na koji je naša sensorika nespособna da diferencira osjet prevrućeg od prehladnog, ukoliko joj ne dademo dovoljno vremena da izvrši tu analizu. U tom smislu potrebno je preispitati sve jezične kategorije: kriteriji postavljeni za logiku usvajanja jezične građe (ma kako bili provjereni i pouzdani) ne moraju niukoliko odgovarati logici usvajanja govora. Tako, na primjer, sa stanovišta jezika nije bilo zamjerke poučavanju brojeva njihovim redom, dana u tjednu počevši od ponedjeljka (ili nedjelje, nije bitno), mjeseci u godini počevši od drugog mjeseca zime. Sa stanovišta govora takva klasifikacija pokazala se krajnje neuporabivom: i najjednostavnija matematička operacija (u kojoj se brojevi ne upotrebljavaju naučenim redom) pravi je *shibolet*, klasično mjesto na kojem se nekad provjeravalo da li je netko izvorni govornik danog jezika. Ovdje ne bi bila na mjestu primjedba da i u materinjem jeziku postoje ti isti nizovi, baš tako složeni i uređeni, jer oni tu predstavljaju završni stadij sređivanja nekih pojmova, do kojeg se došlo nakon mnogostruke upotrebe u najrazličitijim prirodnim kontekstima. Pri proučavanju govora preporučljiv je upravo princip razbijanja niza, paradigme i sl. Za govor (a materinji je to par excellence) karakteristično je *ne-uočavanje sistema*, nepostojanje svijesti o njemu. Svijest o sredstvima izraza (tj. *metajezik*) i na području fonetike i na području gramatike inhibira govor. Ta svijest o sredstvima izraza može se javiti tek na području stilistike, tj. pri izboru *stilističkih varijanti*.

Kad se nađemo na području tako organske materije kakav je govor, ne postoji veća motivacija da se on adekvatno usvoji nego što je uvjerenje da se radi o autentičnom uzorku istrgnutom iz neposredne stvarnosti. Zato je najsigurniji put k njegovu usvajanju inzistiranje na njegovoj *organičnosti*, tj. na onim svojstvima koja ga neotkidivo vezuju za ljudski organizam; a to su: specifična govorna ritmičnost, hrapavost, »neispeglanost«, zamuckivanje, tipična govorna intonacija bez superponirane pjevnosti, dakle *nepročišćena* verzija govora. Kod takvog govora nemamo sumnji da li je uzorak autentičan, pa ga prihvaćamo bez rezerve.

² P. Jakobson: O lingvističkoj tipologiji afazičnih oboljenja. U knjizi: Lingvistika i poetika, Nolić, Beograd 1966.

Učenjem jezika upravlja sasvim drukčija motivacija. Tu čovjek provjerala svoj smisao za sistem, za njegovo uočavanje i reproduciranje, za stvaranje analognih oblika, za postizanje što ranije, a ispravne generalizacije. Nadalje, sposobnost uočavanja grešaka u sistemu i odstupanja od njega. Jeziku je svojstven kriterij *arbitrarnosti*, a govoru kriterij *autentičnosti*.

Poučavati materiju kojoj nismo razgraničili područje i definirali karakter znači isto što i kretati se svim putovima odjednom. Kao što ne možemo napredovati idući i uzvodno i nizvodno u isto vrijeme, tako se ne možemo u isto vrijeme koristiti i *induktivnim* i *deduktivnim* putem k spoznaji nekog fenomena. Ako se slažemo da govoru bolje odgovara deduktivni pristup, onda će naknadna primjena induktivnog načina mišljenja potvrditi dobro uzoranu brazdu koju je ostavio autentični govorni predložak, uzet iz krila realnosti, pa će taj već čvrsto usađen govorni model pretvoriti u *arbitrarnu metagovornu konstrukciju*. — Govorni uzorak ne treba ponavljati bezbroj puta da bi bio prihvaćen kao autentičan. On time ne dobiva na životnoj uvjerljivosti, već, naprotiv, gubi. Govorna konstrukcija ponavljana kroz mnoštvo primjera gubi uvjerljivost konkretnoga, baš kao što su ljudski neuvjerljive i ni za koga ne-karakteristične slike nastale superponiranjem fotografija bezbojnih lica da bi se dobilo karakteristično lice npr. pripadnika neke rase. Jedan govorni uzorak potire trag prethodnom uzorku, čini ga manje konkretnim, manje opipljivim.

Činjenica da je nešto izgovoreno i da je u nas ušlo slušnim putem nije garancija da se radilo o govoru. Ako u izgovorenoj rečenici osjetimo na primjer, raščlambu na osnovu i na nastavak riječi, znajmo da se nije radilo o govoru (tj. o informaciji danoj *govorom*), već da je to odličan primjer metagovora (tj. informacije dane o *samom govoru*). A metagovor, po definiciji, ne pretendira na usvajanje, već samo na razumijevanje — i ta je intencija odmah shvaćena! Ne nalazimo se ni u najmanjem iskušenju da tako prezentiranu materiju pripustimo intimnije k sebi, da se s njome *asimiliramo*. Ako nam je praktična namjera bila poučavanje govora, moramo biti svjesni da smo ovaj put promašili cilj.

Na samoj razmeđi govora i jezika nalazi se slučaj *gramatike*. Iako po svojoj strukturalnoj biti sistem, gramatika se najtrajnije i najpunovrednije usvaja preko vrednota govornog jezika, preko ritmičnosti i drugih parametara govora. Još uvijek nas pokatkad zavodi činjenica da se do spoznaje gramatičkog sistema relativno lako stiže posredništvom jezika. No sjetimo se što se s takvom gramatikom događa već nakon kratke pauze u govornoj praksi: ona nas prva iznevjerava (više ili manje nepovratno), nju prvu nagriža »zub vremena«. S pravom naši učenici imaju mučan osjećaj da tokom školovanja uvijek uče jedne te iste stvari. A pogledajmo kako se ponaša gramatika izvornog govornika (tj. govorom usvajana gramatika)! Nakon godina izbivanja iz svoje govorne sredine, pošto je čovjek promijenio ne samo svoju nacionalno-jezičnu, već i socijalno-kulturnu sredinu, pa su u njegov vokabular prodrli brojni strani termini, imenice pridjevi, prilozni, njegova se gramatika još uvijek drži kao neka *organska veza* sa samim sobom i sa sredinom iz koje je iznikao.

Usvajanje gramatike moralo bi, čak i u artificijelnim uvjetima razrednog učenja, zadržati stanovite značajke prirodnog usvajanja, kako bi se bar donekle osigurala njena postojanost. Među te značajke ubrajamo podsvjesnost, ritmičnost, afektivnost. Dovođenje gramatičkih elemenata u fokus svjesne kontrole ima nepovoljan učinak na motoriku, inhibira ritam uz koji je gramatika najprisnije povezana. Do trajne gramatike ne dolazi se ponavljanjem jakog, autori-

tativnog stimulusa, već režiranjem prilika (i davanjem vremena) da u učeniku proradi zakon analogije da se u njemu razvije *osjećaj* za gramatiku određenog jezika. A stvaranje *čvrste unutrašnje gramatike* proces je koji zahtijeva određeno vrijeme, jer gramatici je, zbog njenog nenaglašenog položaja u rečenici i neinformativnog karaktera, potrebna visoka redundantnost. Gramatika je ona koja se, od svih govornih disciplina, najviše uči kroz govor, upravo u dijalogu, uzbuđljivo i dramatičnom metodom pokušaja i pogreški.

Učimo, dakle, govor putem govora i govornih metoda, a jezik putem njemu svojstvenih (i daleko više istraženih) jezičnih metoda. Ne zavaravajmo se da poučavamo govor ako svi indiciji govore o tome da upravo poučavamo jezik. Neka i ovaj put sredstvo bude primjereno cilju, jer to je najkraći i najadekvatniji put kojim se taj cilj postiže. Ne bojmo se da ćemo time što smo demistificirali svoje namjere izgledati manje »stručni«. Jasnim spoznavanjem svoga cilja i točnim definiranjem svoga predmeta mi tu stručnost upravo najočitiije pokazujemo. Olakšajmo u isto vrijeme posao našem učeniku time što ćemo ga testirati na odgovarajući način. Izuzetno tešku situaciju u kojoj se nalazi svaki učenik stranog jezika zbog toga što mora usvajati vještinu koja odgovara davno prohujalom dobu njegova ranog djetinjstva mi još otežavamo podvrgavajući ga do kraja neprimjerenom testiranju: zar nam se dnevno ne događa da testiramo vještinu govora, a poučavali smo jezik (ili obrnuto, što je svejedno)?

Danas, kad se težište s učenja stranog jezika najčešće prebacuje na usvajanje stranog govora, kao osnovni problem pred učitelja tog novog predmeta postavlja se potreba za stvaranjem novog tipa motivacije, tj. *motivacije za govor ili govorno raspoloženje*.

Zdeslav Dukat

PROLEGOMENA ZA JEDNU NOVU GRČKU GRAMATIKU: GLAGOLSKI SUSTAV

Od burnog razvoja koji u modernoj lingvistici traje od de Saussurea klasični je grčki jezik osjetio veoma malo, manje i od eskimskog, čukotskog i drugih posve opskurnih jezika. Manje i od latinskoga: dok u opisivanju latinskoga neki noviji pokušaji primjene strukturalističke (G. Calboli) i generativno-transformacijske metode (G. Lakoff) daju naslutiti mogućnost stvaranja osnove za moderniji sinkronijski pristup, u klasičnom grčkom rijetki pokušaji te vrste ostaju uglavnom deklarativne naravi. Kao uvod u prvi svezak svoje opširne i temeljito zamišljene sintakse klasičnog grčkog jezika J. S. Lasso de la Vega¹ dao je kompetentan i detaljan prikaz suvremenih strujanja

¹ José Sánchez Lasso de la Vega, *Sintaxis griega*, I, Madrid 1968, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, pp. 644.